

УДК 378.13 (497.2)

М.В. ЧЕХОВСЬКА,
*аспірант кафедри педагогіки та психології
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

СУЧАСНА СИСТЕМА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У РЕСПУБЛІЦІ БОЛГАРІЯ: ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ

У статті розглядаються актуальні питання системи вищої та вищої педагогічної освіти Республіки Болгарія. Акцентується увага на аналізі існуючої системи вищої освіти цієї держави. Висвітлюються основні проблеми, що притаманні національній системі вищої освіти країни. Презентуються сучасні проекти дослідницької діяльності науковців країни, які сприяють впровадженню сучасних європейських реформ у систему підготовки професійних кадрів.

Ключові слова: система вищої освіти, інтернаціоналізація вищої освіти, стратегія розвитку вищої освіти, Республіка Болгарія.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодення вищої освіти Республіки Болгарія викликає інтерес сучасних дослідників у зв'язку із цивілізаційними змінами, інформатизацією, інтернаціоналізацією та модернізацією світового освітнього простору. Отже, інтернаціональна уніфікація національних освітніх стандартів, удосконалення технологій навчання, диверсифікація освітніх моделей – усі ці процеси, що відбуваються у Республіці Болгарія, є характерними і актуальними для України.

Для вирішення сучасних проблем вищої педагогічної освіти України конче необхідним є вивчення, аналіз та узагальнення досвіду країн Євросоюзу, що є актуальним завданням для нашої країни в контексті її інтеграції до загальноєвропейського освітнього простору. Аналіз набутого досвіду країн – членів ЄС дозволяє Україні уникнути помилок, викликаних однобічністю й поспішним запозиченням зарубіжних систем підготовки професійних кадрів. Отже, вдосконалення існуючої системи підготовки висококваліфікованих фахівців в Україні потребує аналізу світового досвіду, і зокрема досвіду Республіки Болгарія.

На сучасному етапі підготовка висококваліфікованих фахівців педагогів у Республіці Болгарія вимагає нових підходів у галузі вищої освіти. У короткостроковій перспективі вони пов'язані із соціально-економічними наслідками світової економічної кризи, довгостроковими демографічними змінами, глобалізацією та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з теми. Дослідженням та аналізом зарубіжного досвіду освітньої галузі займаються вітчизняні науковці, а саме Г. Єгорова, Н. Абашкіна, Г. Алексевич, О. Олексюк, О. Ковязіна, Б.Мельниченко, Л. Латун, Є. Москаленко, О. Овчарук, Г. Степенко, І. Тараненко, О. Рибак, І. Фольварочний, О. Глузман, Л. Пуховська, В.Вдовенко, Т. Панський, В. Семілетко, Т. Осадча. Також досліджуються питання історії і філософії вищої педагогічної освіти (С. Гончаренко, Н.Ладижець, І. Зязюн, В. Луговий, В. Майборода, Ф. Паначін, Н. Ничкало, З.Равкін, В. Шадріков, Ш. Чанбарісов, І. Яковлев, М. Ярмаченко), історії і теорії університетської педагогічної освіти за кордоном (С. Головкин, Б. Вульфсон, М. Нікандров, В. Кемінь, Л. Пуховська, Н. Лізунова, З. Малькова, С. Сапожников, І. Марцінковський, Т. Яркіна).

Формулювання мети. Метою статті є спроба аналізу сучасної системи вищої та вищої педагогічної освіти Республіки Болгарія.

Згідно з метою було поставлено такі завдання: 1) розглянути та проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку системи вищої та вищої педагогічної освіти в Республіці Болгарія; 2) виявити та дослідити основні проблеми функціонування системи підготовки професійних педагогічних кадрів.

Виклад основного матеріалу. З початком демократичних перетворень у Болгарії наприкінці 1989 р. відкрився новий етап у розвитку вищої освіти. Тоді як реформи у сфері економіки, в сільському господарстві, в соціальній сфері проходили насилу, а зміни в дошкільній, початковій і середній освіті були ледве помітними, прогрес у сфері вищої освіти був досить помітним. На думку Ш. Джусенбаєва, Болгарія є наочним прикладом того, як в країні, що переживає серйозну економічну і соціальну кризу, вища освіта була визнана найбільш надійною сферою для фінансових та інтелектуальних інвестицій. Дослідник виділяє такі кількісні позитивні результати реформування системи вищої освіти країни [1, с. 106]:

– кількісні зміни – збільшилася кількість вищих навчальних закладів: станом на 1997 р. в Болгарії функціонувало 42 університети і інститути університетського рівня, крім того, діяло 47 дво- і трирічних коледжів. Значно розширилися університетські структури (збільшилася кількість факультетів і спеціальностей, за якими проводиться навчання студентів). Результатом зазначених структурних перетворень стало швидке зростання студентських контингентів. У період 1990–91 – 1994–95 н. рр. чисельність студентів болгарських університетів збільшилася з 152 до 196 тис., а інститутів зменшилася з 32 до 25 тис. осіб. (зважаючи на перейменування деяких інститутів в університети). Характерно, що це зростання відбувалося в умовах скорочення чисельності молоді студентського віку внаслідок низької народжуваності.

– якісні зміни – конкуренція між університетами і серед професорсько-викладацького складу, поза сумнівом, привела до підвищення якості навчання, також позитивний вплив на якість вищої освіти в Болгарії дало впровадження в болгарські університети західноєвропейських і американських навчальних програм, що передбачало підготовку студентів за їхніми програмами і видачу випусникам дипломів цих університетів. Позитивно позначилася на якості навчання і децентралізація системи вищої освіти.

За результатами аналізу чинних Звіту діяльності Міністерства освіти, молоді та науки (липень 2009 – грудень 2012 рр.) та Стратегії розвитку вищої освіти Республіки Болгарія на 2014–2020 рр. можна дійти висновку, що держава в умовах значної економічної та демографічної криз тримає орієнтир на прискорену модернізацію та інтернаціоналізацію вищої освіти. Реалізація запланованих реформ відображена у вищезазначених чинних документах.

Стратегія розвитку вищої освіти Європейського Союзу спрямована на підвищення конкурентоспроможності та розвиток суспільства за рахунок проекту оперативної європейської програми «Наука і освіта для гармонійного зростання – 2020 рр.». Підвищення глобальної конкуренції і нерівність європейських країн в економічних відносинах привели до прийняття низки заходів на європейському рівні, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та розвиток суспільства, а саме: [5, с. 29]:

– досягнення взаємодії та гармонізації систем вищої освіти в Європі;
– підвищення мобільності студентів, викладачів та дослідників;
– створення Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору.

Сучасна система вищої освіти Болгарії включає 51 університет (з них 37 державних і 14 приватних), у тому числі 44 університети та спеціалізовані виші і 7 приватних коледжів [5, с. 8]. Порівняно з показниками країн ЄС ця кількість значно перевищує середнє значення показників (таких як населення і територія). Освітня система держави повільно реагує на зміни вимог до кваліфікації, мотивації та кар'єрного зростання фахівців з вищою освітою. Система вищої освіти Республіки Болгарія характеризується недостатнім контролем держави кількісного зростання мережі університетів, якості навчання та недостатньою кількістю інвестицій в освіту. Усе це перешкоджає модернізації системи вищої освіти в Болгарії та розвитку вузівської науки відповідно до міжнародних критеріїв і європейських стандартів.

Систему вищої педагогічної освіти країни сьогодні утворюють 11 вищих навчальних закладів (Бургаський відкритий університет, Південно-західний університет «Неофіт Рілські», Університет Св. Паїсія Хілендарського, Університет Св. Кирила і Мефодія, Академія музичного та танцювального мистецтва, Софійський університет Св. Климента Охридського, Тех-

нічний університет (Софія), Шуменський університет, Русенський університет «Ангел Канчев», Університет імені проф. Ассена Златарова, Фракийський університет) [4, с. 34].

Фахівці Міністерства освіти та науки Республіки Болгарія виділяють ряд основних проблем вищої освіти держави, що перелічені у Стратегії розвитку вищої освіти Республіки Болгарія на 2014–2020 рр. [5, с. 16]:

- навчання молоді студентського віку у вищих навчальних закладах за кордоном (така ж проблема виникла у країні на початку 1990-х років);
- професійна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах Болгарії не відповідає фактичному попиту на ринку праці європейського співтовариства;
- наявність соціальних проблем, що не дозволяють деяким соціальним групам людей продовжувати освіту; вищі навчальні заклади не надають можливості суміщати навчання з роботою або сімейними обов'язками;
- відсутність жодного ВНЗ у деяких районах Болгарії (Північно-Західний регіон), що унеможливує отримання вищої освіти деякими соціальними групами, які неспроможні навчатися у столиці та великих містах;
- методики розвитку компетенцій і навичок студентів застарілі;
- складна та неефективна процедура акредитації та наявність суб'єктивних критеріїв;
- відсутня мотивація молодих вчених;
- недостатня практична підготовка студентів у реальному робочому середовищі;
- більшість навчальних програм на практиці не відповідають потребам ринку праці європейського суспільства.

Надзвичайне значення Міністерство освіти та науки Республіки Болгарія приділяє забезпеченню мобільності студентів, викладачів, науковців та адміністративних працівників. Болгарія є членом швейцарської програми наукового обміну ScieX-NMS-CH.

Програма наукового обміну між Швейцарією та країнами – членами Європейського Союзу (ScieX-NMS-CH) є інструментом для сприяння дослідницькій діяльності команди вчених, до якої входять члени з 10 держав Європейського Союзу (Болгарія, Чехія, Естонія, Угорщина, Литва, Латвія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія) та Швейцарії. Вони проводять власні дослідження в умовах співпраці зі швейцарськими дослідниками в швейцарських науково-дослідних інститутах. Основна мета програми наукового обміну полягає у створенні партнерства і спрямована на довгостроковий розвиток індивідуальних досліджень, заохочуючи інновації та науковий прогрес, а також створення міцних професійних відносин. ScieX забезпечує дослідні гранти від 6 до 24 місяців для тимчасового діапазону та від 6 до 18 місяців для докторантів [3].

Швейцарська програма сприяє розширенню Європейського Союзу, робить зусилля зі скорочення економічної та соціальної нерівності держав – членів Європейського Союзу через узгоджені заходи між країнами. Один з обраних напрямів співробітництва є проведення досліджень. Для цього було створено болгарсько-швейцарську науково-дослідну програму (BSHIP). Швейцарський національний науковий фонд (SHNNF) «Наука» та Міністерство освіти і науки відповідальні за адміністрування програми. Вони несуть відповідальність за забезпечення виконання програми згідно з метою, принципами та процедурами.

Дослідницька програма ScieX-NMS-CH задовольняє потребу болгарського наукового співтовариства для більшої міжнародної інтеграції і співробітництва за рахунок мобілізації науково-дослідного потенціалу в Швейцарії та Болгарії та підтримки наукового співробітництва у формі спільних науково-дослідних проектів шляхом надання субсидій. Проекти дозволять вченим з Болгарії спільно з вченими зі Швейцарії виконувати програми у вигляді консорціумів, наукової діяльності, орієнтованих на конкретні проблеми в трьох тематичних сферах: навколишнє середовище (екологія лісу / сільськогосподарська екологія та екологія відходів), соціальні науки (соціальної нерівності та регіональних відмінностей), медицина (розробка ліків).

Відповідно до реалізації болгарсько-швейцарської програми співробітництва в 2011 р. було оголошено спільний заклик до швейцарського національного наукового фонду. Після виконання процедури з експертної оцінки на засіданні Експертної ради в 2012 р. було зареєстровано оцінки і причини для всіх 47 пропозицій реалізації спільних наукових проектів у Болгарії та Швейцарії [3].

Після обговорення всіх пропозицій Експертна рада схвалила 13 проектів фінансування у розмірі 4235400 швейцарських франків. З них 88,25% буде відведено швейцарській стороні, а решта – 11,75% – буде спрямовано на фінансування Болгарії. Рішення Комітету з контролю і Експертної ради пройшло через затвердження Комітетом з міжнародного співробітництва та Національною дослідницькою радою SHNNF [3].

Висновки. Сучасний стан вищої освіти Республіки Болгарія має ряд специфічних проблем, досвід вирішення яких може бути корисним для галузі освіти України. Практика розв'язання цих проблем має бути врахованою у процесі реформування системи вищої та вищої педагогічної освіти України у контексті її інтеграції до загальноєвропейського простору вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Джусенбаев Ш.Д. Научные основы развития высшего образования в современном мире: дис. д-ра. пед. наук: 13.00.01 / Ш.Д. Джусенбаев. –Бишкек, 1997. – 333 с.
2. Отчет за дейността на министерството на образованието, младежта и науката за последните три години (юли 2009 г. – декември 2012 г.).
3. Програма за научен обмен между Швейцария и новите държави-членки на Европейския съюз към тематичен фонд «Стипендии» [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <http://www.sciex.ch/>
4. Сапозжников С.В. Вища педагогічна освіта в країнах Чорноморського регіону: історія і сучасність: монографія / С.В. Сапозжников. – Дніпропетровськ: Інновація, 2013. – 480 с.
5. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014–2020 г., септември 2014 г. София, България.

References

1. Dzhusenbaev, Sh.D. (1997), *Nauchnye osnovy razvitiya vysshego obrazovaniya v sovremennoy mire*. Diss. dokt. ped. nauk [Scientific basis for the development of higher education in the modern world. Dr. ped. sci. diss.], Bishkek, Kyrgyzstan, 333 p.
2. A report on the activities of the Ministry of education, youth and science for the last three years (since July 2009 - December 2012).
3. The program of scientific exchange between Switzerland and the new member States of the European Union, thematic Fund “Scholarship”, available at: <http://www.sciex.ch/> (accessed 7 February 2015).
4. Sapozhnykov, S.V. (2013), *Vyscha pedahohichna osvita v krainakh Chornomors'koho rehionu: istoriia i suchasnist'* [Higher pedagogical education in the countries of the black sea region: history and modernity], Innovatsiia Publ., Dnipropetrovsk, Ukraine, 480 p.
5. The strategy of higher education development in the Republic of Bulgaria for the period 2014-2020. September 2014, Sofia, Bulgaria.

В статтє рассматриваются актуальные вопросы высшего образования Республики Болгария. Акцентируется внимание на анализе существующей системы высшего образования этого государства. Освещаются основные проблемы, присущие национальной системе высшего образования страны. Презентуются современные проекты исследовательской деятельности ученых страны, что способствует внедрению современных европейских реформ в систему подготовки профессиональных кадров.

Ключевые слова: система высшего образования, интернационализация высшего образования, стратегия высшего образования, Республика Болгария.

The article refers to current issues and specific problems of higher education and higher pedagogical education in the Republic of Bulgaria. The existing system of higher and higher pedagogical education of this country was investigated. The experience in solving the specific problems of higher education in the Republic of Bulgaria can be useful for education in Ukraine. The practice of solving such problems must be taken into account in the process of reforming higher education and higher pedagogical education of Ukraine in the context of its integration into European and world space of higher education.

Key words: system of higher education, internationalization of higher education, Strategy of Higher Education, the Republic of Bulgaria.

Одержано 4.03.2015.